

гидротехнических и водозаборных сооружений. В настоящее время в Узбекистане разрабатывается Проект Лесного кодекса. Было бы весьма целесообразным, в Статью 1 данного кодекса, озаглавленную «Лесное законодательство», включить следующую формулировку: «Лесное законодательство представляет собой нормативно – правовые акты, устанавливающие правовые основы охраны, защиты, использования, воспроизводства и повышения продуктивности лесов, сохранения его генофонда, охраны дикорастущих сородичей культурных растений, лесных экосистем и природных комплексов лесов, базируясь на основных принципах права».

Кроме того, на наш взгляд было бы целесообразным создать при Главном управлении лесного хозяйства Минсельводхоза РУз отдел (департамента) по использованию и охране диких сородичей культурных растений (ДСКР), что позволило бы развитию рыночных отношений между государственными органами и частным сектором в сфере использования и охраны ДСКР.

1 Закон Республики Узбекистан «Об охране и использовании растительного мира». Информационно – правовая система. Законодательство Республики Узбекистан. ООО Norma Hamkor. 2008.

2. Там же.

3. Закон Республики Узбекистан «Об охране и использовании растительного мира». Информационно – правовая система. Законодательство Республики Узбекистан. ООО Norma Hamkor. 2008.

4. Данные Главного управления лесного хозяйства при Минсельводхозе Республики Узбекистан на 2008 год.

***

В данной статье автор рассматривает проблемы правового регулирования использования и охраны диких сородичей культурных растений в Республике Узбекистан, и предлагает пути их решения.

Б.А. Жумадилов

АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ МАҚСАТЫНДАҒЫ ЖЕРЛЕР НАРЫҒЫН МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ

Қазақстан Республикасында ауыл шаруашылығы тауар өндірушілерінің қызметін жетілдіру арқылы ауылды, селоны дамыту қажеттілігі жер реформалары арқылы жүзеге асырылды. Жер реформасының басты мақсаты жер учаскелерін тиімді пайдалануды қамтамасыз ету және жер учаскелерін кәсіпкерлік мақсаттарға пайдалану мүмкіндігін кеңейту еді. Осы тұрғыда, қазақстанда жер құқық қатынастары нарық заңдылықтарына бейімделе бастады. Қазақстан Республикасының 1995 жылы қабылданған Конституциясында жер мемлекеттік меншікте, сонымен қатар, жеке меншікте болады деп көрсетіліп, алғаш рет жерге меншік құқығы бекітілген болатын[1]. Жерге меншік құқығы жер қатынастарын реттейтін арнайы жер туралы Жарлықта, жер туралы Заңда баяндалып, Жер туралы кодекстің қабылдануына негіз болды. Қазір жер кодексіне сәйкес ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлер, елдімекен жерлері, өндіріс жерлері, орман қорының жерлері жеке меншікте бола алады[2]. Жер учаскесіне меншік құқығының белгіленуі жерді азаматтық айналымға қосып, нәтижесінде жер нарығы қалыптаса бастады.

Қазақстан Республикасында ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлерді жеке меншікке беру ұзақ талқылаудың нәтижесінде жүзеге асырылды. Ондағы мақсат, жерге деген заттық құқықтарды тиімді пайдалана отырып, шаруашылық жүргізуші субъектілерге жерді еркін пайдалануға, сонымен қатар, жермен азаматтық құқықтық мәмілелер жасасуға мүмкіндік беру еді. Жер учаскесі ауыл шаруашылығы тауар өндірушілерінің шаруашылыққа қажетті негізгі құралы ғана емес, сонымен қатар, басты мүлкі болып табылады. Бүгінгі күні жер айналымы экономикалық мәселелерді шешіп қана қойған жоқ, сонымен қатар, Қазақстан Республикасында жер нарығын қалыптастырды. Алайда жер нарығын мемлекеттік реттеудің нәтижелі механизмдері, тиімді әдістері әрекет ететін болса ауыл шаруашылығын дамытуға үлкен оң нәтижесін берер еді. Бұл жағдайда, сөзсіз, жер нарығын мемлекеттік реттеу бірінші кезекте тиімді және ғылыми негізделген болуы қажет. Бұл ретте ұлттық та, халықаралық та дәстүрлер ескерілуі тиіс. Бір сөзбен айтқанда, жер нарығы өркениетті болуы тиіс - ол қоғамның наразылығын тудырмауы керек және елдегі экономикалық-материалдық және әлеуметтік-психологиялық жағдайды жақсартуы тиіс. Жер нарығы басқа да жер қатынастары секілді мемлекет тарапынан реттелуі тиіс. Ол дегеніміз «жерді ұтымды және тиімді пайдалануды қамтамасыз етуге, оны қорғауға, өңдеуге және құнарлылығын арттыруға, сақтауға және адамдар үшін қолайлы қоршаған орта түзуге байланысты ұйымдастырушылық, құқықтық, экономикалық әрекеттер кешенін жүзеге асыру арқылы жерді иелену, пайдалану және билік ету құқықтарын қорғауға бағытталған шаралар жүйесін қалыптастыру қажет. Жер нарығын мемлекеттік реттеу ұйымдастырушылық-құқықтық базисті қамтамасыз етеді, жер құқығының субъектілерінің экономикалық өзара қарым-қатынастарын регламенттейді»[3].

Ғалымдар Н.Б. Мухитдинов пен А.Е.Бектұрғанов былай деп атап өтеді: «қазіргі таңда Батыста жерді пайдалану процессіне мемлекеттің ауқымды және кең көлемді араласуы байқалады: мемлекет экономикалық тұрғыдан неғұрлым дамыған болса, ол жер қатынастарын, жер нарығын реттеуді соғұрлым қатаң жүзеге асырады. Орасан зор жер ауқымына ие Қазақстан осы қоғам дамуының объективті процесстерінің әсерінен қалыптасқан тәжірибеден бас тартпауы тиіс» /102/.

Алайда, нарықтық жер қатынастарын қалыптастыру мен реттеуде ұйымдастыру бастамасы мемлекетке тән болуы тиіс. Бұл бірқатар себептерден тұрады. Олардың ішіндегі ең бастысы – мемлекет барлық қоғамдық қатынастардың, соның ішінде жер - нарықтық қатынастардың қарапайым қатысушысы болып табылмайды, ол басқа субъектілерден өзгеше, тек өзіне тән тұтас бір ерекше белгілерге ие.

Біріншіден, мемлекет адамдардың, таптардың қызмет бағыттарына экономикалық, идеологиялық, ұйымдастыру - құқықтық әсерлер арқылы, сондай-ақ, беделдің, дәстүрлердің, мәжбүрлеудің көмегімен әсер етуге қабілетті саяси биліктің ерекше ұйымы болып табылады.

Екіншіден, мемлекет – мемлекеттік органдардан тұратын, мамандандырылған шенеуніктер аппаратына ие, бұқаралық - билік өкілеттіктері бар және кәсіби негізде басқару және басшылық ету, қоғамдық құрылыстың экономикалық, әлеуметтік, саяси және экологиялық қауіпсіздігін, соның ішінде мәжбүрлеу арқылы, қорғау функцияларын жүзеге асырушы құрылымдық ұйым болып табылады.

Үшіншіден, мемлекет белгілі географиялық кеңістікке өзінің юрисдикциясын тарататын аумақтық ұйым болып табылады. Бұл мемлекет үшін маңызды өмір сүру құралы - аумақтық тұтастық болып табылатындығын негіздейтін факт. Жер аумағынсыз мемлекет те болмайтындығы бәріне белгілі.

Төртіншіден, мемлекет қоғамдық қатынастардың басқа субъектілерінен ерекше мәжбүрлеу билігін қолдану мүмкіндігіне ие.

Бесіншіден, мемлекет қоғам егемендігінің тасымалдаушысы болып табылады, бұл мемлекеттік биліктің тәуелсіздігі мен жоғарылығын, тұтас қоғам атынан ішкі де, сыртқы да саясатты жүргізу мүмкіндігін білдіреді.

Алтыншыдан, мемлекет барлық халық үшін міндетті заңдар мен ережелерді шығару; салықтар мен басқа да бюджетке міндетті төлемдерді алу құқығына ие.

Жер нарығының императивті - биліктік өкілеттіктерге ие ерекше субъектісі ретіндегі мемлекеттің жоғарыда аталған қасиеттері жер нарығын қалыптастыру мен реттеу мәселелерінде ұйымдастырушы қызметін бөліп беруді негіздейді. Алайда, мемлекеттің жер нарығына қалай әсер ететіндігі түсініксіз?

Нарықтық жағдайда жер айналымы мемлекет тарапынан реттелуі тиіс. Бұл түрлі тәсілдермен жүзеге асырылуы мүмкін. Тиімді тәсілдердің бірі, жиынтығы жер нарығын реттеудің экономикалық механизмі болып табылатын экономикалық реттегіштер жүйесінің көмегімен жер нарығына мемлекеттік әсер ету болып табылады. Жер нарығын мемлекеттік реттеудің экономикалық механизмі - мемлекеттің жер саясатын жүзеге асыруға, жерді әлеуметтік-әділ үлестіруді ұйымдастыруға, жерге деген сұраныстар мен ұсыныстардың ара-қатынасын, жердің нарықтық бағасын, жерге қатысты алып-сатарлық операцияларды болдырмауды реттеуге, ірі жер иеленудің түзілуінің алдын-алуға, жердің нарықтық айналымында экологиялық, адамгершіліктік, экономикалық және құқықтық талаптарын қамтамасыз етуге, мемлекеттің аумақтық және азық-түліктік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған мемлекет тарапынан экономикалық әсер ету шараларының жүйесін білдіреді. Жер нарығы жерді тиімді және ұтымды пайдалануды қалыптастыруға септігін тигізуі тиіс. Әрине, «жер нарығын мемлекеттік реттеу» термині абстрактылы, нақты емес түрде айтылады. Сол себепті де, қандай ұстанымдардың, категориялардың, қатынастардың мемлекеттік-биліктік әсердің астында болуы керектігін жеткілікті дәрежеде анық білу қажет. Біздің пікірімізше, жер нарығын мемлекеттік реттеу мынадай бағытта жүзеге асырылуы тиіс:

- шамадан тыс ірі жер иеленудің қалыптасуының алдын-алуға;
- жер мен жер айналымына салық салуға;
- жерге төленетін жалға алу төлемінің шекті мөлшерін мемлекетпен анықтау;
- жердің кепілдік құнын анықтау;
- жерге қатысты алыпсатарлық операцияларға жол бермеу;
- жер сапасын арттыру үшін төлемдерді жүзеге асыру;
- экологиялық залал үшін айыппұлдық төлемдер белгілеу.

Отандық және шетелдік әдебиеттерде ірі жер иелену жерге жеке меншіктің соңғы көрінісі ретінде қарастырылады. Бұл дұрыс та. Алайда, әлем бір орнында тұрмайды - жаңа қатынастар пайда болады. Біздің елімізде осы мәселенің басқа аспектісі туындауда. Тәжірибеде ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлерді өте көп көлемде меншіктенген тұлғалар аз емес. Олардың көпшілігі елдегі

калыптасқан жағдайларды пайдалана отырып, үлкен жер телімдерінің иегерлеріне айналды. Қазақстанда латифундистер - өздері жерді өңдемейтін, өздеріне тиісті жерді шаруаларға пайдалану құқымен жалға бере отырып, пайда табатын тұлғаларға айналғысы келеді. Сол себепті, ірі жер латифундийлардың түзілуіне жол бермеу қажет. Егер ірі жер иеленуге жол берілсе мұндай жер иеленушілердің ауыл шаруашылығы өнімін өндірудегі қызметін жіті бақылау қажет. Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлер мақсатына сәйкес пайдаланылып, қоғамның азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге пайдаланылуы тиіс.

Әрине, бүгінгі күні ауыл шаруашылығы ұйымдарының іріленуі оң нәтиже беретіндігі экономист ғалымдармен дәлелденіп отыр. Ірі ауыл шаруашылығы ұйымдарын қалыптастыру кішігірім шаруашылықтарды біріктіру арқылы жүзеге асырылады. Бұл ретте қайта құрылған шаруашылықтардың жер көлемінің ұлғаюы заңды құбылыс. Бірақ, бұл жерде шаруашылықтардың басты мақсаты жер көлемін ұлғайту ғана емес, сонымен қатар, ауыл шаруашылығы өнімін өндіру арқылы пайда тауып, бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін материалдық-техникалық, қаржылық және өзге де мүмкіндіктерін біріктіру болып табылады.

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. Конституция республикалық референдумда 1995 жылдың 30 тамызында қабылданған. – Алматы: ЮРИСТ, 2009.

2. Қазақстан Республикасының Жер кодексі. – Алматы: ЮРИСТ, 2008 – 104 б

3. Алимжанов Б.Р. Правовое регулирование рынка земли. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Алматы, 2002 – 141 бет.

***

This article is devoted to the problems of state regulation in agriculture. Also, the author of this article offered methods of state regulation in land (ground) market.

***

Эта статья посвящена проблемам государственного регулирования земельных отношений в сельском хозяйстве в условиях рыночной экономики. Также, предлагаются способы государственного регулирования земельных отношений в условиях рыночной экономики.

К.Г. Лаптева

МЕЖДУНАРОДНО - ПРАВОВАЯ ОХРАНА КЛИМАТА

Сегодня нам срочно необходимы международные действия, направленные на борьбу с изменением климата. В самом деле, больше не может быть никаких дискуссий относительно необходимости этих действий, поскольку Межправительственная группа по изменению климата (МГИЗ), установила, что изменение климата без каких-либо научных сомнений, уже однозначно происходит.

Например, изменения происходят в модели выпадения осадков. Появляется тенденция, в соответствии с которой в северных широтах планеты уровень осадков становится более высоким, а в некоторых субтропических, тропических, а так же средиземноморском регионах осадки становятся более редкими. Число экстремальных погодных явлений также увеличивается и становится все более распространенным. Кроме того, нарастает частота и интенсивность аномально высокой температуры, наводнений и засух.

Подобные изменения в количестве и модели ливневых дождей имеют серьезное значение для многих видов экономической деятельности, а так же для степени готовности стран к критическим ситуациям, таким как крупномасштабные прибрежные наводнения или сильные снегопады. Некоторые части планеты более уязвимы перед этими изменениями, чем другие. В частности, температура в арктическом регионе возросла в два раза по сравнению с остальными частями земного шара. Коралловые рифы, мега-дельты (которые включают в себя такие города, как Шанхай, Колката и Дхака), а также малые островные государства, тоже чрезвычайно уязвимы перед повышающимся уровнем моря. Другие отрицательные эффекты от изменения климата включают в себя возможное сокращение урожаев. Например, к 2020 году в некоторых африканских странах урожаи могут сократиться на целых 50%. Изменение климата также привело бы к обострению проблемы нехватки воды, которая к 2020 году может затронуть 75-250 миллионов человек в одной только Африке.

В целом, согласно прогнозам, к 2100 году произойдет рост температуры в пределах 1,1-6,4°C. Чтобы уделить особое внимание данным результатам прогнозов, МГИЗ установила наиболее удобную оценку, с нижней границей в 1,8°C, и верхней границей в 4°C. Даже если исходить из более низкой оценки, в нескольких частях планеты последствия от изменения климата могут оказаться очень серьезными, включая увеличение проблемы нехватки воды, серьезное воздействие на экосистемы и проблему безопасности пищи, а также угрозу жизни и имуществу в результате